

20890
Ne loži!

F. BOBIČ:

NAVODILO

za uporabo začetnice

»Preljubo veselje,
oj kje si doma!«

20390

D arbor 14. 7. 1956/1698

Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani (Jože Kramarič)

Že večkrat mi je bila izražena želja, naj spišem navodilo za uporabo svoje začetnice: »Preljubo veselje, oj kje si doma!«. Da sem to storil šele eno leto po izdaji knjige, za to so bili odločilni tile razlogi:

1. Ne vem prav, kaj bi naj bilo učitelju v začetnici nejasno; saj mora imeti že z učiteljišča sem potrebno znanje o bralnih metodah in njihovi uporabi. Moja začetnica nima v bistvu nič izrednega. Ugotavljam pa, da sem po sestavi začetnice videl, kako se skoraj točno ujema s tistimi načeli, ki jih navaja eden izmed naših najboljših poznavalcev bralnih metod, prof. Fink, v svoji študiji: »Začetni čitalni in pisalni pouk«¹ kot dedukcijo sodobnih stremljenj za sestavo začetnic, ki niso globalne.

2. Nočem vsiljevati učitelju nobene določene metode.

3. Sem naziranja, »da je dobra vsaka metoda, ki upošteva psihološko stališče otrok do branja in ki pri učenem napredovanju smotrno porablja pravilna psihološka načela«.

To načelo je zastopal tudi Tolstoj, ko pravi:

»Izkustvo nas uči, da ni ne dobre in ne slabe metode, ampak da temelji pomanjkljivost metode le v enostranski porabi enostranskega postopka. Najboljša metoda je v tem, da sploh ne slediš nobeni metodi, temveč jih poznaš vse in porabljaš ter pri nastopajočih težkočah najdeš nove.«

Glede na načelo, ki me je vodilo vobče, ko sem prirejal začetnico, se nisem strogo držal samo ene metode. Vsi vemo, da ima vsaka metoda svoje dobre in slabe strani in da se rada veže na sistem, ki pa ubija življenje — tudi v začetnici. Moj namen je bil, da pripravim otroku tiskano začetnico s slikami, ki mu naj bo, dokler ne bo spoznal vseh glasov in črk, vodnica in vadnica za začetni bralni in pisalni pouk; otrokova prava začetnica pa naj itak bo šolski delovnik. Otrok naj si pridobi bralno gradivo sam iz svojega okolja,

¹ Fran Fink: »Začetni čitalni in pisalni pouk«. Ljubljana, 1936. S. Š. M.

iz domačega in šolskega življenja, iz vsebine svojih želja, iz svojega lastnega izkustva itd.; učitelj, stavnica in začetnica pa mu naj le pomagajo k temu. Moja začetnica naj služi otroku predvsem za branje in je torej že nekako »Prvo berilo«.

Začetnica obravnava glas za glasom, črko za črko in sicer na fonetični in normalnobesedni podlagi.

Otroku je treba podati najprej glas in šele potem črko. Glasove in črke naj pridobi učitelj na način, ki se mu zdi najbolj primeren in uspešen, potem pa jih porablja in vadi v knjigi na sklenjenem besedilu. Ker je treba ločiti glas od črke, je naravno, da pridobe učenci glas, kjer je le mogoče, na fonetični način, za pridobitev črke pa je najbolj umestna normalnobesedna metoda. Niti globalna metoda v moji začetnici ni popolnoma prezrta, ker vem, da nam za začetni pouk nudi marsikaj uporabljivega in koristnega.

Normalne besede prikazujejo kak znan predmet (dogodek, vzklík), ki ima dotični novi glasnik v svojem poimenovanju v začetku. Pri vsaki normalni besedi je ustrezajoča slika. Te slike predstavljajo predmete, ki so zvezani s kakim otroškim doživljajem in ki imajo obenem obliko dotične črke. Ker je samo prva črka v normalni besedi nova, ostale pa so že znane, se lahko otroci že pri začetnem bralnem pouku učé branja tako, da hkrátu dojémajo cele besedne slike, kar je povsem v tendencah globalne metode. Razlika je le v tem, da so razen prve črke v besedi vse druge črke že znane in da torej ni treba istočasno upoštevati dveh ali več novih črk.

Ker je za učenca seveda lažje izolirati samo začetno črko kakor pa poiskati drugo, tretjo itd., je primerno, da se upošteva samo začetni glasnik normalne besede.

Za pomnitev črk moramo otrokom nuditi čim več opor. Najboljše take opore so normalnobesedne slike, ki so z ostalim poukom v tesni zvezi. Take normalnobesedne slike so v začetnici; priporočljivo in umestno pa je tudi, da se prikažejo te slike v večjem merilu kot stenske table.

Mislim, da je v začetnici za črke dovolj spominskih opor bodisi vizualnih (temeljna črkina oblika in njej po obliki podoben predmet), akustičnih (črka in začetni glas predmetovega imena) ali motoričnih (oblikovanje črk, risanje).

Otroci se uče začetkoma le ene abecede. Za črke porabljam take oblike, ki se ne ločijo preveč ne od tiskanih in ne od pisanih črk, da je pozneje prehod na pisanje čim lažji.

Velike in male črke so skoraj enake, le velike so nekoliko večje od malih. Abeceda, ki jo porabljam za obravnavo črk, je naslednja:

A B C Č D E F G H I J K L M N O P R S Š T U V Z Ž

Te tiskane črke, vzete iz tako zvane »mešane antikve«, so najbolj naravne in enostavne. Začetno pisanje je v smislu sodobnih zahtev risalno; črke torej niso zvezane med seboj. Šele pozneje pretvorimo risane črke v običajne pisane.

Za bralne in risalno-pisalne vaje ima začetnica sklenjeno besedilo, vzeto iz otroškega doživetja. Besedilo ponazorujejo tu in tam primerne barvne slike, da pripomorejo k čim večji jasnosti. Slike tudi nadomeščajo deloma — posebno v začetku — besedilo.

Besedilo za začetni bralni pouk je bistven del strnjenega pouka. Tako besedilo daje otrokom pobude za branje, jih navdušuje zanj ter zbujajo v njih zavest, da je branje potrebno in da odpira vrata v nov svet, ki je za otroka lahko poln veselja in užitka.

Omenil sem že, da naj bo otrokova prava začetnica šolski delovnik. V njem nastane med šolskim letom začetnica s slikami in berivom kot izraz otroške samodejavnosti. Takšna začetnica je otroku draga nad vse, ker je produkt njegovega mišljenja, dokaz njegovega napredujočega znanja in lastnega prizadevanja.

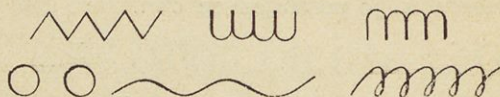
Lastna začetnica je bolj otroška in bolj domorodna ko tiskane začetnice, nudi otrokom polno veselja, brez katerega ni uspeha, jamči za skupno delo z medsebojno pomočjo, omogoča opazovanje razvoja, kaže jasno napredek, ne pozna metodičnih okov, se da popraviti, ne stane skoraj nič in je zato najcenejša med vsemi začetnicami.

Takšen ideal pa se ne da doseči povsod, zato naj lastna začetnica ne izključuje porabe knjig in ona naj na tako knjigo pripravlja ter jo dopolnjuje. Priporočljivo je, če si otrok, kjer koli je mogoče, sestavlja lastno začetnico vsaj toliko časa, dokler ne pozna vseh glasov in črk ter si ne pridobi v branju dovolj spretnosti, kakršna je za branje daljšega sklenjenega besedila potrebna.

Toliko v splošnem!

Oglejmo si začetnico nekoliko natančneje!

Uvodnim slikam na platnicah in na prvih straneh sledijo risalne predvaje. Kot elemente, ki služijo za začetno risanje oziroma pisanje, ima začetnica na treh straneh 6 znakov z zvezami.

Te risalne predvaje, ki jih je treba razvijati iz stvarnega pouka, imajo vse temeljne oblike črk, katere morajo učenci pozneje risati in pisati.

Otroci so videli n. pr. na šolskem dvorišču dva delavca, ki žagata drva. Po kratkem razgovoru o tem, kar so opazovali otroci na dvorišču, pokaže učitelj žago in nazadnje nariše njeno rezilo. Ko so dobili nekaj spretnosti v risanju črt, ki jih ima žaga v obliki svojega rezila, preide pouk zaporedoma na obravnavo ostalih risalnih predvaj. Slike in predvaje na straneh 2, 3 in 4 kažejo, kaj naj učitelj pogovori z otroki v stvarnem pouku in kaj naj vadijo otroci risati.

Risalnim predvajam sledi na 5 straneh obravnava samoglasnikov. Otroci si najprej pridobé na fonetičen način glas, potem pa na normalnobesedni podlagi črko. Kakor sem že omenil, se otroci učé začetkoma le ene abecede, vzete iz mešane antikve, od katere je prehod na velike in male tiskane ter pisane črke prav lahek. Dosedanje stavnice z velikimi črkami moremo prav primerno uporabljati tudi za mojo začetnico, saj se razlikuje mešana antikva od navadne velike tiskаницe le v 3 črkah, t. j.

$$Q = A \text{ (a-a)}, \quad \mathfrak{N} = N, \quad \mathfrak{M} = M.$$

Te črke si lahko vsak učitelj brez težkoč napravi sam. Ker ne moremo tvoriti besed brez soglasnikov, sem izbral za samoglasnike poleg ustrezajoče slike take normalne besede, ki imajo v začetku nov glas, označen z rdečim tiskom, drugi, ne še obravnavani glasovi oziroma črke pa so narisani zmanjšano v kvadratih. Za začetek za-dostuje, če se otrok zaveda, da ima beseda več glasov oziroma črk.

Znano je, da imajo otroci velik nagon do dela, do ročnega udeje-stvovanja. Pri ročnem delu deluje več čutov: roka tipa in dela, oko gleda, uho sliši. Izkušstvo je pokazalo, da so predstave, ki jih je upo-

dobila roka, ki torej niso le po sluhu in vidu, marveč tudi po tipu stopile v spomin, trajnejše nego one, ki sta jih ujela le uho in oko. Ker je torej ročno delo za otroka velike važnosti, se mi je zdelo potrebno, da pokažem, kako moremo tudi začetno pisanje oziroma risanje črk učiti v zvezi z ročnim delom. Otroci sestavljajo črke iz vrvic, žice, palčic itd. ter jih tudi oblikujejo iz papirja, lesa in gline. S tem pa nikakor ne trdim, da bi naj otroci to izvršili pri vsaki črki: pri tej črki je morda umestno, da jo sestavijo iz raznih pripomočkov, pri drugi pa, da jo oblikujejo. Čim spretnejši postanejo otroci, tem hitreje bo opravljeno delo in tem manj bo treba ročnega udejstvovanja.

Že pri črki **A** in pozneje po obravnavi samoglasnikov ima začetnica spojitve samoglasnikov na fonetični podlagi z ustrezajočimi slikami, in sicer:

AU, AI in IA

Ker risanje črk po risalnih predvajah otrokom ne bo delalo težav, zato so samoglasniki razvrščeni po težkoči in kompliciranosti njihove tvorbe, a ne po grafični sorodnosti. Najprej obravnavamo črke, ki imajo samo po en glas, to so **I, U, A**, potem pa **O**, kjer je ena črka za dva različna glasova (nós, kôza) in črka **E**, s katero označujemo trojni glas (pésa, pêta, pes). Brezdvomno je prezgodaj, da bi otroci že v elementarnem razredu mogli doumeti, da imamo za dva različna glasova **O** in za tri različne glasove **E** le po eno črko, še manj pa bodo mogli na tej stopnji otroci, ki govore le narečje, navajati besede z različnimi takimi glasovi. Mislim pa, da ne bo nesreče, če nekoliko ustrezemo tudi jezikoslovcem ter pokažemo otrokom različne glasove, ki jih označimo z eno in isto črko, na nekaterih značilnih besedah. Otrok bo sicer razlikoval različne glasove — za eno črko — v besedah, ki jih je učitelj pravilno izgovoril, ne bo pa mogel ločiti različnih glasov — za isto črko — v besedah, ki jih bo navajal sam. Kakor pravim, ne bo škode, če že otroke v tem razredu opozorimo na različne glasove, ki jih označujemo le z eno in isto črko.

Kot zaključek so na 11. strani (zgoraj!) prikazani vsi samoglasniki (vsak znak samoglasnika drži toliko dečkov, kolikor glasov ima

črka), spodaj pa so prikazani razni načini za sestavljanje in oblikovanje črk v zvezi z ročnim udejstvovanjem.

Za spoznavanje, da imamo poleg samoglasnikov še druge glasove, so na 12. in 13. strani začetnice štiri fonetične predvaje za pravilno tvorbo soglasnikov, kar je potrebno za nadaljnji pouk.

Fonetičnim predvajam za pravilno tvorbo glasnikov sledi obravnavanje soglasnikov samih. Razvrstitev soglasnikov sem uredil, kolikor je to mogoče, v skladu z grafično sorodnostjo ter po težkoči in kompliciranosti njihove tvorbe. Kakor pri samoglasnikih tako obravnavamo tudi pri soglasnikih, ako je le možno, najprej glas na fonetičen način, nato pa črko na normalnobesedni podlagi z ustrezajočo sliko. Ker otroci hkrátu dojemajo cele besedne slike, v katerih je le prva črka nova, je tako ustrezno nekoliko tudi globalni metodi.

V vsakem primeru ni mogoče pridobiti glasu za soglasnike na fonetičen način. Spreten učitelj bo našel fonetično podlago tudi n. pr. za črko Z, za katero je normalna beseda »zajec«, če bo razgovor pred obravnavo črke nanese na stavek: »Veter je vel in čuli smo: z — z — z!« Harmonika, če jo nategneš, a ne pritiskaš na tipke, dela: h — h — h itd. Če pa nikakor ni mogoče, da bi dobili po naravni fonetični poti glas, si pomagamo tako, da vprašamo otroke, kateri glas slišijo najprej v normalni besedi. Ko smo dobili glas, pa pokažemo otrokom črko. Na vsak način je treba pri vsakem glasniku najprej dobiti glas in šele nato črko.

Po tem načelu obravnavamo n. pr. glas in črko »R« takole:

Normalnobesedna slika prikazuje ragljo.

a) Akustično: Pri ragljanju se sliši »rrrr«; »R« trese konec jezika.

b) Vizuelno: Raglja tvori pri ragljanju obliko črke »R«.

c) Motorično: Oblikovanje črke, risanje.

Izvajanje risanih črk iz predmetov je zelo primerno; težkoča je le v tem, da ni mogoče zmérati najti ustrezajočih vzorcev.

Jasno je, da je težko sestaviti s samoglasniki in z enim soglasnikom ali z nekaj soglasniki sklenjeno besedilo. Zato sem si pomagal za sestavke pri obravnavi prvih soglasnikov na tri načine:

1. Namesto besede je slika.

2. Znak »=« sem postavil za »je«, kar poznajo otroci že iz računstva.

3. Nezane črke v besedi so narisane drobneje v kvadratih.

Količkaj brihtni otroci prav lahko uganejo, kaj pomeni slika ali znak, in ugibajo o tem z veseljem.

Skoraj pri vsaki črki sta po dva sestavka v besedilu, zaokroženem v celoto in zajetem iz otroškega življenja. Mislim, da je v začetnici dovolj čtiva za vaje.

V sestavkih sem upošteval ločila in po piki so pisane besede z veliko začetnico. To je bilo lahko izvedljivo, ker so velike in male črke pri obravnavi glasov in črk enake, le da so velike nekoliko večje od malih.

Ker ima moja začetnica za začetek le eno abecedo, odpade vprašanje, kaj je boljše, ali začnemo pri malih ali pri velikih črkah. Glavno pravilo je, da uredimo pouk po naravni poti. Vsi vemo, da otroci mnogo rajši rišejo ko pišejo. Naravno je torej, da začnemo z »risalno« pisavo, to je, da črke rišemo, preden jih pišemo. Ko smo dobili glas in črko, preidemo k ročnemu in nato k risarskemu upodabljanju. Ker so črke sestavljene iz enostavnih geometričnih delov (ravne črte, loki), jih otroci prav lahko posnemajo, oblikujejo in rišejo. Otroci naj rišejo začetkoma s svinčnikom na papir ali s kamenčkom na tablice. Ko so si pridobili v risanju že precej spretnosti, naj rišejo na papir s peresi. Najprimernejša so »Redis«-peresa ali druga ploščata peresa, posebno taka, ki imajo kroglico na koncu; niso pa seveda izključena jeklena koničasta peresa. Sem mnenja, da je najbolje, če začnemo z vezanjem posameznih črk šele tedaj, ko poznajo otroci že vse črke ali večino njih in so si z risanjem črk pridobili potrebno izurjenost. Z vezanjem črk ni dobro začeti prezgodaj, ker ne gre, da bi oblikovanje pisanih črk popolnoma prepuščali otrokom samim. S tem bi dosegli le nasprotno od tega, kar je pravi namen pisalnega pouka. Če so otroci pri pisanju samim sebi prepuščeni, dobimo sicer neko pisavo, ki jo nekateri metodiki celo priporočajo, vendar pa tako dobljene črke često nimajo več tistih značilnih posebnosti, ki točno razlikujejo drugo od druge in omogočajo naglo branje. Učenci naj vezave le poskušajo, končno obliko črk pa jim pokaže pisalni pouk.

Na straneh 54—57 ima začetnica že prve pesmice in sicer »1. december« in dve pesmi o sv. Miklavžu. Z uvrstitvijo teh pesmi na tem mestu pa nikakor nisem hotel reči, da je moral učitelj vse

črke že do 1. decembra obravnavati. Le v redkih primerih bo to mogoče. Ako otroci še ne poznajo vseh črk, lahko učitelj izpusti te pesmi, lahko pa jih tudi obravnava nekako globalno. Prepričan sem namreč, da bodo otroci znali vsebino razbrati, čeprav še ne poznajo zadnjih črk.

Kdor pozna otroško duševnost, ve dobro, da imajo otroci prav radi živali; saj se že enoletni otroci zelo zanimajo zanje. Zato sem pred prehodom od mešane antikve na male tiskane ter pisane črke za vajo in utrditev branja in risanja (pisanja) uvrstil slike in pesmice o domačih živalih, ki jih otroci poznajo od doma in so jih gotovo že spoznali v stvarnem pouku. Otroci hrepene po tem, da bi izvedeli, kaj knjiga pove o njih.

Otroci so do sem predelali (risali in brali) vse črke mešane antikve, ki so velikim tiskanim črkam zelo podobne. Na straneh 62—65 začetnice je prikazan prehod od velikih tiskanih črk na male stoječe tiskane in pisane črke ter takoj nato na velike in male poševne tiskane in na male poševne pisane črke. Komur se zdi preveč, da bi obravnaval stoječo pisavo, ki jo otroci laže dojemajo in reproducirajo ko poševno, in takoj nato poševno, lahko ostane pri navpičnicah, pisava postane pozneje itak sama po sebi bolj poševna. V tem prehodu običajnih velikih pisanih črk ni. Kot velike začetnice lahko otroci uporabljajo črke mešane antikve, običajne velike pisane črke pa si pridobé postopoma, za kar imajo priložnost pri branju ugank.

Tu so urejene črke tudi tako, da obravnavamo

- a) najprej take, ki so mešani antikvi zelo podobne,
- b) take, ki so ji le nekoliko podobne (T, H, D, J) in
- c) ostale črke (G, R, E).

V začetku pišemo stoječe črke, pozneje pa damo črkam poševno lego. Omenil sem že, da so za pisanje najprimernejša ploščata peresa. Pri pisavi s takimi peresi so črte enako močne v vseh smereh. Moremo pa tudi uporabljati koničasta peresa, s katerimi lahko delamo tanke in debele črte pri posameznih črkah, čeprav to priporočam šele v drugi vrsti.

Uporaba mešane antikve privede učence na preprost način do pisanih črk, ker je po tem sistemu med tiskanimi in risalnimi črkami le malo razlike. Te zveze, ki so zelo enostavne in otroku takoj

umljive, so označene v začetnici z rdečimi črtami. Jasno je, da si otroci pisavo v nadaljnjem pouku spopolnijo in tako dobé individualno pisavo z lastnim delom.

Že prej sem omenil, da se razlikuje mešana antikva od velikih tiskanic le v 3 črkah:

$$Q = A \text{ (a-a)}, n = N, m = M.$$

Te nove črke so prikazane pod »Dvojniki« na krstnih in rodbinskih imenih. Na 67. in 68. strani začetnice je »abeceda« z raznimi oblikami črk.

Na straneh 69—74 so v abecednem redu uganke, ki jih otroci rešujejo kaj radi. Rešitve teh ugank kažejo slike. Na teh ugankah otroci vadijo in utrjujejo branje in pisavo. Tu je tudi prilika, da se nauče pisati običajne velike pisane črke. Morda bodo nekateri učitelji hoteli podati otrokom te črke po genetičnem redu. Nihče jim ne bo zameril, če bodo v ta namen razvrstili uganke tako, kakor to zahteva genetičen vrstni red, niti se jim ne bo štel v zlo, če v elementarnem razredu velikih pisanih črk sploh ne obravnavajo. Otroci lahko skozi vse leto porabljajo kot velike začetnice mešano antikvo, običajnih velikih pisanih črk pa se nauče v 2. šolskem letu, ki ne zahteva od otrok toliko novega znanja. Saj nekateri ljudje uporabljajo mešano antikvo za velike začetnice pri pisanju vse življenje.

Kakor druge začetnice, ima tudi moja na koncu berilni del. V tem delu so sestavki o zimi in praznikih, o šoli in delu, o pomladi in veliki noči, o poletju in o preljubem domu. Mislim, da je v tem delu začetnice vse, kar vsebuje otrokovo zanimanje med šolskim letom, in da učitelj pri izbiri berilnih sestavkov in pesmic ne bo prišel v zadrego. Tudi v tem delu so barvane slike, da pridobi besedilo na potrebni privlačnosti. Da se more otrok vaditi v branju in utrjevati svojo bralno spretnost, so berilni sestavki tiskani v črkah različne velikosti in različne oblike. Te oblike črk, izvzemši morda oblike v sestavku »Pri mesarju«, so tako preproste, da tudi otrokom elementarnega razreda ne bodo delale težkoč.

Tiskarna ima s knjigami, ki vsebujejo večbarvne slike, ogromno in težko delo. Zato se lahko zgodi, da nastanejo pri tisku poleg stvarnih nepopolnosti še tehnični nedostatki (stisnjene črke, oblike

črk). Tudi bo praksa pokazala, kaj bi lahko bilo boljše. — Knjiga stane din 20.—. Marsikateremu učitelju se to zdi preveč. Tistemu pa, ki ve, kakšni stroški so s takšno knjigo, bo cena več ko zmerna. Vse to, kar bi še bilo treba spopolniti, se bo lahko popravilo v morebitni novi izdaji.

Upam, da so ta moja navodila zadostna. Iz njih se lahko pre-priča vsakdo, da dopuščam v metodi precej svobode. In to je bil moj namen! Glavno je, da se otroci naučé na lahek način hitreje brati in pisati, učitelj pa jim naj pri tem delu primerno pomaga ter jim ga olajša.

Zaključujem torej z željo, naj bi bila začetnica »Preljubo ve-selje, oj kje si doma!« našim malčkom res v veselje in naj bi imeli učitelji in otroci z njo mnogo zabave in lepe uspehe.

UNIVERZITETNA KNJIŽNICA MARIBOR

20890

001155

095601698

ZA ČITALNICO